

Kurdská otázka v Turecku v letech 2009 až 2011: Konflikt (ne)zralý pro řešení?

TOMÁŠ KAVÁLEK, TOMÁŠ ŠMÍD

The Kurdish Question in Turkey in 2009–2011: A Conflict (Not) Ripe for a Resolution?

Abstract: The case study deals with the attempted resolution of the conflict between the Kurdistan Workers' Party (PKK) and the Turkish state during the rule of the Justice and Development Party (AKP) in 2009–2011. William Zartman's theory of ripeness is applied to the case. The study analyses the state of the conflict and subsequently determines if the state of the conflict increases the chances of a negotiated peaceful resolution to the conflict (i.e. whether the conflict is in a state of ripeness). The analysis indicates that the conflict did not fulfil the criteria of ripeness in the examined period. An alternative explanation of particular positive steps and the rhetoric in the conflict is provided primarily by connecting them with an attempt to politically marginalize the PKK.

Key words: AKP, conflict resolution, Justice and Development Party, Kurdistan Workers' Party, PKK, ripeness theory, Turkey.

Ozbrojený konflikt mezi tureckým státem a Kurdskou stranou pracujících (*Partiya Kar-kerên Kurdistanê* – dále jen PKK) probíhá s přestávkami již více než tři dekády. Po zadržení vůdce PKK Abdullaha Öcalana v roce 1999 a jeho následném doživotním uvěznění na ostrově İmralı v Marmarském moři vyhlásila PKK příměří, které trvalo téměř pět let. V roce 2004 však PKK opět zahájila ozbrojenou kampaň. Přestože konflikt trvá několik desetiletí, výrazné pokusy o vyřešení takzvané *kurdské otázky* v Turecku,¹ či dokonce vyjednávání s PKK ohledně uzavření mírové dohody do roku 2009 neproběhly (srovnej Marcus 2007; Kelly-Eccarius 2011). Turecká strana dlouho odmítala jednání s povstalci či vůbec přiznání existence kurdské otázky jako takové. PKK požaduje kromě zajištění kulturních a politických práv Kurdů rovněž ustanovení autonomie v kurdských oblastech, která by dle Öcalanových tezí *demokratického konfederalismu* měla přinést silně decentralizovaný systém vládnutí (viz například Posch 2016). Víze demokratického konfederalismu jsou neslučitelné se zájmy unitárního tureckého státu, který se obává odstředivých tendencí kurdské populace koncentrované na jihovýchodě země.

V roce 2002 zvítězila ve volbách proislamistická² Strana spravedlnosti a rozvoje (*Adalet ve Kalkınma Partisi* – dále jen AKP) pod vedením Recepa Tayyipa Erdoğan, která se drží u moci již po čtyři volební období. AKP začala rovněž proměňovat přístup ke kurdské otázce. Již od roku 2005 se objevují náznaky dříve „nemyslitelného“, a sice snahy řešit kurdskou otázku politickými nástroji (ICG 2011; 2012a). Premiér Erdoğan v roce 2009 představil iniciativu nazývanou *kurdské otevírání*, což byl bezprecedentní krok a potvrdil odlišný přístup vlády AKP od předchozích režimů v osmdesátých i devadesátých letech. Iniciativa, jež měla mimo jiné přinést konec ozbrojeného konfliktu na jihovýchodě země, nakonec v roce 2011 ztroskotala (například Gunter 2012; Cagaptay 2009).

Předložená studie si klade za cíl aplikací teorie zralosti Williama Zartmana (2008) určit, zda se konflikt v letech 2009–2011 nacházel ve stavu zralosti, tedy ve stavu nahrávajícím vyřešení konfliktu politickou dohodou. Sledované období končí parlamentními volbami v červnu 2011, po kterých již pro vládu řešení kurdské otázky nebylo tématem, PKK odvolala příměří a po volbách opět zahájila intenzivní ozbrojený zápas, který trval až do března 2013. Vládní iniciativa zahájená v roce 2009 byla v médiích hodnocena pozitivně; PKK rovněž vyhlásila příměří a vyjadřovala se optimisticky. Pozitivní atmosféru zdůrazňovali i respondenti během terénního výzkumu. I studie aplikující Zartmanovu teorii v odborné literatuře doposud vnímaly etapu kurdského otevírání jako období, kdy byl konflikt zralý pro řešení. Například Ůnal (2016) hovoří v letech 2009–2011 o zralosti situace a selhání jednání vysvětluje primárně špatným managementem celého procesu a absencí jeho legálního ukotvení, a tím pádem i náchylností k akcím „kazisvětů“ a skeptiků stojících proti mírovému urovnání (viz také Stedman 1997). Změnu strategie obou aktérů a s ní spojené partikulární vstřícné kroky vlády vůči kurdské komunitě, jednání s PKK a vyhlášená příměří ze strany PKK Ůnal (2016) interpretoval jako stav zralosti.

Naše analýza však přichází se zjištěním, které jde proti výše zmíněnému hodnocení kurdského otevírání v letech 2009–2011. Na základě aplikace Zartmanovy teorie formulujeme tezi, že konflikt nevykazoval znaky zralosti, a tudíž ani nemohlo dojít k jeho vyřešení dohodou. Jako alternativní vysvětlení dílčích pozitivních kroků ze strany vlády AKP a PKK nabízíme argument, že tyto kroky byly danými aktéry podnikány s jinými motivy než dosáhnout mírové dohody, a sice se snahou politicky marginalizovat jeden druhého a omezit politickou podporu protivníka mezi kurdskou populací.

V textu nejprve představíme Zartmanovu teorii zralosti a její komponenty, a sice *vzájemně zraňující pat*, *vzájemně lákavé příležitosti* a *vnímání únikové cesty* z ozbrojeného konfliktu oběma protivníky. V metodologické části je představen design práce, sběr dat a diskuse nad dosavadními pokusy aplikovat Zartmanův termín *zralost* na daný případ. V analytické části pak na základě určení existence zraňujícího patu, lákavé příležitosti a únikové cesty dokládáme, že konflikt v daném období zralý pro řešení nebyl.

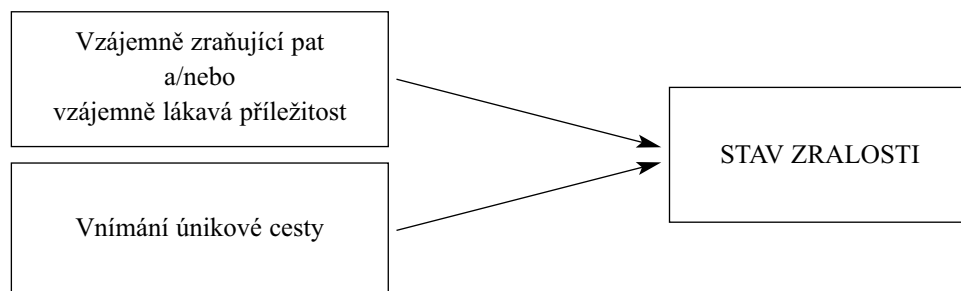
ZARTMANOVA TEORIE ZRALOSTI

Zartmanova teorie zralosti představuje hlavní teorii reprezentující realistický přístup k řešení konfliktu dohodou (Guelke 2008; Gunther 2011). „Zartmanova škola“ je zaměřená spíše na „pobídky“ (srovnej Guelke 2008), na vlastní racionalitu aktérů, jejichž rozhodnutí a prosazované strategie iniciují řetězec událostí vedoucích k válce a stejně tak i k jejímu ukončení (Wallenstein 2007). Jednou z největších analytických výzev je pak vžít se do racionality daného aktéra, protože ta nestojí pouze na objektivním hodnocení situace, ale i na jejím subjektivním vnímání (Zartman 2008; Zartman – de Soto 2010).

Pro Williama Zartmana je *zralost* stavem, kdy jsou strany zablokované v konfliktu, který nemohou dovést až ke svému úplnému vítězství. Aby však nastala situace, která nahrává vyřešení konfliktu vyjednáváním, musí být tento *pat vzájemně zraňující* pro obě dvě strany. Ačkoliv k tomu nemusejí mít stejné důvody, obě strany v této situaci hledají alternativní politiku prostřednictvím politického vyjednávání (srovnej Zartman 2008: 22). Pro samotné řešení konfliktu je však podle Zartmana klíčové subjektivní vnímání stavu danými aktéry. Pokud jsou klíčoví aktéři na obou stranách konfliktu přesvědčeni, že se nacházejí v situaci vzájemně zraňujícího patu, pak mohou vnímat vyjednávání o politickém řešení konfliktu jako výhodný postup. Alternativně, nebo i komplementárně, nahrává řešení konfliktu existence *vzájemně lákavé příležitosti* (srovnej Pruitt 2005: 2). Aktéři by v této situaci měli být přesvědčeni, že politickou dohodou získají více než konfliktem (Mitchell 1995: 29). Současně s existencí vzájemně zraňujícího patu a/nebo vzájemně lákavé příležitosti musí existovat na obou stranách *vnímání únikové cesty* z konfliktu (viz schéma č. 1). Strany konfliktu musejí signalizovat přesvědčení, že „[...] vyjednané řešení je možné a že druhá strana sdílí tento pocit a ochotu řešení hledat“ (Zartman –

de Soto 2010: 6). Strany navzájem signalizují ochotu spolupracovat, setkáváme se se vstřícnými kroky (například vyhlášení příměří), objevují se konkrétnější kontury mírového řešení (například je řešena otázka demobilizace a amnestie).

Schéma č. 1
Znaky stavu zralosti

Zdroj: Autoři.

Pro vyhodnocení otázky, zdali byl konflikt zralý, či nezralý k řešení, je proto důležité sledovat nejen poměr nákladů a zisků spojených s probíhajícím konfliktem, ale zejména i subjektivní vnímání konfliktu a představy o jeho potenciálním řešení u obou znesvářených stran. V rámci pokusu o podrobnější operacionalizaci Zartmanových konceptů a jejich transparentnější spojení s daty lze identifikovat několik oblastí, na které je třeba se při určování zralosti zaměřit. Dynamika konfliktu (srovnej Zartman – de Soto 2010) může napovědět o existenci vzájemně zraňujícího patu, například za situace, kdy proběhla výrazná snaha eskalovat konflikt za účelem vojenského vítězství a to se nepovedlo nebo kdy jedna strana zahájila ofenzivu a následně intenzitu svých operací snížila. Pro rozsah zranění a lákavých příležitostí je třeba nejen vzít v potaz počty obětí, ekonomické a politické ztráty či příležitosti (například ekonomický rozvoj konfliktní oblasti), ale zejména jejich vnímání a interpretaci samotnými aktéry (Tamtéž). Podoba oficiálních prohlášení rovněž může ukázat na vnímání únikové cesty (Tamtéž).

METODOLOGIE

Designem práce je jednopřípadová disciplinovaná interpretativní studie, v níž je stávající teorie aplikována na daný případ a slouží jako vodítko k jeho prozkoumání (Kořan 2008). Rámec výzkumu je veskrze kvalitativní. Ačkoliv někteří klasičtí autoři (například Lijphart 1971: 692) tvrdí, že v politických vědách je stále omezený stupeň vývoje teorie pro aplikovanou vědu, autoři jsou přesvědčeni, podobně jako Gunther (2011), že Zartmanova teorie zralosti, navíc nadále rozvíjená dalšími subteoriemi, už tvoří za více než 25 let své existence teorii dostatečně robustní na to, aby mohla být využita v interpretativní případové studii. Někteří autoři Zartmanův přístup (například O’Kane 2006 či Pruitt 2005) kritizují jako nedostatečně dynamický a neschopný účinně predikovat vhodný moment k vyřešení konfliktu. Nicméně jsme přesvědčeni, že omezená schopnost teorie zralosti predikovat není při její aplikaci na případ *ex post* problémem.

Několik autorů již na turecko-kurdský konflikt teorii zralosti aplikovalo, nicméně tyto studie se zvoleným časovým obdobím (2009–2011) zabývají spíše okrajově a soustředí se primárně na prokázání (objektivní) existence vzájemně zraňujícího patu. Ostatní koncepty spojené se Zartmanovou teorií zralosti, jako je vzájemně lákavá příležitost a vnímání únikové cesty, ponechávají tito autoři stranou (Ůnal 2016) či jim věnují pouze okrajovou pozornost (Tezcür 2013). V této studii jsme se vydali právě touto cestou. Tedy snažili jsme se vyhodnotit, jestli v daném případě můžeme mluvit o existenci vzájemně

zraňujícího patu a/nebo vzájemně lákavé příležitosti a o vnímání únikové cesty. Splnění těchto podmínek by znamenalo, že podle premis Zartmanovy teorie byl v daném období sledovaný konflikt zralý k řešení.

Při empirickém sledování případu kurdského otevírání jsme zohledňovali náklady a zisky spojené s konfliktem, vyjádřené ve ztrátách na životech, ekonomických nákladech či politických implikacích. Pro určení existence vzájemně zraňujícího patu a vzájemně lákavé příležitosti však bylo klíčové analyzovat subjektivní stránku konfliktu, tedy vnímání a interpretaci konfliktu samotnými aktéry. Proto jsme analyzovali oficiální a neoficiální veřejná prohlášení, v nichž jsme hledali rétorické figury, které napovídají například o rostoucí únavě z konfliktu, snižování veřejné podpory pro pokračování konfliktu či vnímání politických jednání jako smysluplné alternativy (srovnej Zartman – de Soto 2010).

Abychom určili, zda aktéři vnímají únikovou cestu z konfliktu, hledáme řečové akty, které signalizují ústupky na obou stranách, změnu rétoriky či ustoupení od některých předchozích požadavků, což obecně směřuje ke zmenšení neslučitelnosti požadavků stran. Tato rétorika má poukazovat na to, že oba dva aktéři si myslí, že „[...] *náš oponent je ochotný se k nám připojit při hledání řešení*“ (Tamtéž: 30). Pruitt (2005) rovněž hovoří o tom, že v průběhu jednání by se měly zvyšovat jak optimismus, že je možné nalézt mírové řešení, tak pracovní důvěra patrná nejen z rétoriky, ale i z reálných kroků (srovnej Kelman 1997). Při určování existence vnímání únikové cesty také hledáme konkrétní znaky formující se spolupráce, například vyhlášení příměří, usednutí k jednacímu stolu (i když jsou rozhovory mnohdy zprvu tajné), legalizace mírového procesu, výměna zajatců či propuštění vězňů jako výraz dobré vůle a další podobná vstřícná gesta. Obě strany konfliktu si musejí signalizovat, že si dokážou představit model mírového řešení, a zároveň by jednotliví aktéři měli nabízet svému protivníkovi obrys cesty z konfliktu (čím jasnější, tím lepší). Povstalci například mohou zdůrazňovat zájem o participaci na legální politice, demobilizaci, vláda naproti tomu připouští možnost reintegrace (a amnestie) povstalců.

Data pro účely tohoto výzkumu byla sebrána primárně v podobě prohlášení vládních představitelů, prohlášení PKK a na ní navázaných legálních či pololegálních politických struktur, oficiálních dokumentů AKP a novinových článků převážně z tureckých médií v angličtině a turečtině. Dále byla provedena série nestrukturovaných rozhovorů s pěti tureckými akademiky (politology), kteří se věnují kurdské otázce, dvěma kurdskými aktivisty sympatizujícími s PKK a aktivistou podporujícím opoziční politickou stranu (viz seznam rozhovorů v sekci Dokumenty na konci textu). Tyto rozhovory první spoluautor získal během pobytů v Turecku v létě 2013 a v únoru a březnu 2014. Vzhledem k citlivosti tématu si část respondentů přála zůstat anonymní. Jejich hluboká místní znalost dělá z vybraných respondentů relevantní primární zdroje, byť nejde o přímé aktéry konfliktu. Studie také využívá sekundární prameny, především novinové a časopisecké články i zdroje akademické provenience. Autoři dále používají na doplnění data z neformálních rozhovorů o kurdské otázce provedených v Turecku. Jádrem výzkumu tkví v analýze výše zmíněných otevřených zdrojů; získané nestrukturované rozhovory slouží primárně k identifikaci přelomových momentů a klíčových problémů a k identifikaci důležitých či „bezprecedentních“ kroků a dalších rovin problému.

ANALÝZA (NE)ZRALOSTI KURDSKÉHO OTEVÍRÁNÍ

Dynamika konfliktu v letech 2009–2011

Po letech bojů se v roce 2009 zmírňovalo napětí a obě strany konfliktu učinily sérii vstřícných kroků. PKK vyhlásila na jaře 2009 jednostranné příměří, které bylo všeobecně dodržováno. Na straně vlády byla v červenci 2009 vyhlášena ministrem vnitra Beşirem Atalayem iniciativa zvaná kurdské otevírání (turecky *Kürt açilimi*; Bianet 2009a). Kurdským otevíráním ji zprvu nazýval i sám premiér Erdoğan (Çandar 2009). Samotný termín kurdské otevírání se stal velmi brzo terčem soustředěného odporu a AKP a její představitelé

zdůrazňovali, že nejde o program cílící na jednu etnickou skupinu (Today's Zaman 2009a). To pouze potvrdilo, jak citlivá je v turecké politice takzvaná kurdská otázka včetně samotného etnonyma Kurd. Celá iniciativa nicméně byla namířena skutečně primárně na Kurdy a volba obecnějšího názvu *demokratické otevírání*, jež byl později změněn na *Projekt národní jednoty a bratrství* (*Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi*), odrážela i onu přecitlivělost na „vše kurdské“ (Casier – Jongerden – Walker 2013). Symbolickým dnem vstřícných gest byl 19. říjen 2009, kdy překročilo hranici z Iráku do Turecka v Haburu 34 členů PKK, z nichž osm mělo být ozbrojeno (Milliyet 2009b). Šlo o zcela bezprecedentní krok, se kterým bylo údajně obeznámeno jak turecké vedení, protože přítomni byli zástupci vlády i Národní zpravodajské organizace (Millî İstihbarat Teşkilatı – dále jen MİT), tak vedení PKK na Kandílu (Çandar 2012; Karaveli 2010). Krok lze vnímat jako ukázkou dobré vůle v kontextu jedné z nejpálčivějších otázek řešení kurdského problému, a sice otázky „sejítí z hor“, odzbrojení, demobilizace a reintegrace členů PKK. Navrátilci ale následně podnikli demonstrativní jízdu v autobuse do centra Diyarbakiru, což vyvolalo vlny nevole ze strany opozičních nacionalistických stran, zejména Strany národní akce (*Milliyetçi Hareket Partisi* – dále jen MHP; Celep 2010).³

Z hodnocení demokratického otevírání při rozhovorech s respondenty (Rozhovor č. 2, 3 a 5) i během neformálních rozmluv vyplývalo, že jej považují hlavně v jeho začátcích za slibnou iniciativu, která přinesla určitý optimismus a naději na řešení. Politolog Yüksel Taşkın popisuje situaci následovně: „*Během demokratického otevírání zde byla velká veřejná podpora a vypadalo to dobře. AKP kontrolovala média a měla moc ovlivňovat veřejné mínění. Společnost byla připravená*“ (Rozhovor č. 2). Respondenti i Kurdové v běžných neformálních rozhovorech vnímali jako skutečně důležitou otázku užívání kurdského jazyka a jeho výuky (Rozhovory č. 4, 5 a 6). V tomto smyslu vláda představila několik konkrétních opatření – například zahájení vysílání kanálu státní televize TRT 6 (*Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu*) v kurdštině na začátku roku 2009 (Turkish Weekly 2009), v únoru 2010 povolila vedení volební kampaně v kurdštině (Tezcür 2014). Univerzita v Mardinu získala v září 2009 povolení otevřít Institut živých jazyků, kde se vyučovala také kurdština a kurdská kultura a historie (Güzeldere 2010). ICG uvádí i novou možnost hovořit při vězeňských návštěvách kurdsky, což bylo umožněno od června 2009 (2011). Šlo ovšem stále pouze o dílčí kroky, které neřešily klíčové kurdské požadavky – uznání kurdštiny jakožto oficiálního jazyka, vzdělávání v kurdštině a reformu protiteroristického zákona.

Souběžně s pozitivními vládními kroky se na druhé straně setkáváme se sérií kroků namířených k marginalizaci kurdských politických subjektů navázaných na PKK. Návrat k pesimismu mezi Kurdy byl ovlivněn masovým zatýkáním kurdských aktivistů a politiků a zákazem Strany demokratické společnosti (*Demokratik Toplum Partisi* – dále jen DTP) v prosinci 2009 (ICG 2012b; Casier – Jongerden – Walker 2013). Nakonec bylo od dubna 2009 do října 2011 v různých operacích zatčeno na 3900 lidí a ve většině případů šlo o aktivisty či politiky DTP a Strany demokracie a míru (*Bariş ve Demokrasi Partisi* – dále jen BDP; Bianet 2011b). Jeden z kurdských aktivistů působící v současnosti v pařížské diaspoře podotkl: „*Vtipné na tom je, že většina z nich byla skutečně pouze aktivisty nebo legálními zvolenými politiky a skutečně byla podstatná část z nich nevinná, alespoň na evropské standardy*“ (Rozhovor č. 6). Dalším krokem proti DTP byl její nečekaný zákaz ústavním soudem ze dne 11. prosince 2009 (BBC 2009). Většina členů bývalé DTP okamžitě vstoupila do BDP, fungující již od roku 2008 – tím se mimo jiné ukazuje kurdská připravenost a existence plánu B v případě, že kurdské otevírání selže. Sedmatřiceti lídrům DTP (například Ahmet Türk, Leyla Zana) bylo rovněž zakázáno pět let zastávat politické pozice (Bianet 2009b).

Ještě v listopadu 2009 premiér Erdoğan vyjádřil závazek k demokratickému otevírání a zdůraznil, že politickými a ekonomickými reformami budou „historické problémy“ (rozuměj kurdská otázka) vyřešeny (Milliyet 2009a). Pomyslný poslední hřebík do rakve

demokratickému otevírání však byl podle Güzeldereho zatlučen už 17. června 2010, kdy bylo deset navrátilců z Haburu uvězněno a obviněno z „*propagování teroristické organizace*“ (Güzeldere 2010). V červnu 2010 bylo rovněž obžalováno 151 kurdských postav (včetně prominentních politiků BDP, jako byl starosta Diyarbakiru Osman Baydemir) na základě jejich údajného spojení s PKK (Tamtéž). V létě 2010 se setkáváme s intenzivním několikaměsíčním obnovením násilí ze strany PKK (Kaválek 2013; Kurd Net 2010b). Turecké ozbrojené složky na periody eskalace násilí či jednotlivé rozsáhlé útoky ze strany PKK reagovaly odvetnými operacemi. Období po parlamentních volbách po červnu 2011 bylo ve znamení další oboustranné eskalace ozbrojených střetů mezi PKK a tureckými ozbrojenými složkami. Turecká armáda odpověděla v říjnu 2011 rozsáhlou pozemní ofenzivou do severního Iráku, které se podle vyjádření Ankary účastnilo okolo deseti tisíc vojáků (BBC 2011). Intenzita a úspěšnost operací PKK byla o dost větší než v předchozích obdobích a „horké léto“ 2011 bylo předzvěstí ještě intenzivnějších bojů v roce 2012 (Kaválek 2013; ICG 2012a). Období politického vyjednávání tím bylo uzavřeno.

Existence vzájemně zraňujícího patu a vzájemně lákavé příležitosti

Podle Zartmana a de Sota (2010) může poukazovat výrazná eskalace a její následný útlum na existenci vzájemně zraňujícího patu, protože strana i přes nasazení maxima prostředků zjistila, že nedokáže konflikt dovést k vítězství na bojišti. Konflikt samotný stál do roku 2010 podle odhadů až 300–450 miliard dolarů (ICG 2012a). Oficiální vládní dokument představující kurdské otevírání hovořil o finančním břemenu „boje proti terorismu“, nicméně spíše jej prezentoval jako ušlý zisk či zmařené příležitosti k dalšímu ekonomickému rozvoji (Hürriyet 2010). Tento směr argumentace tedy nepoukazuje na subjektivní vnímání zraňujícího patu vládou, ale je spíše selektivně užívanou rétorikou vlády AKP k ospravedlnění vstřícných kroků vůči Kurdům, vůči kterým jsou významné segmenty turecké společnosti silně rezervované. Objektivně vzato, rovněž nebyl zraňující pat na straně vlády přítomen. Finanční výdaje související s potlačováním povstání – investice do staveb checkpointů, opevněných pozic a dalších bezpečnostních opatření – nejsou svým rozsahem příliš bolestivou či nečekanou zátěží, zvláště vezmeme-li v potaz ekonomický boom, který Turecko v té době zažívalo (Yeldan – Ünüvar 2015).

Rozsah způsobených zranění také nebyl příliš velký. Počet obětí se ve sledovaném období držel v součtu obou stran maximálně v řádu stovek za kalendářní rok (Kaválek 2013). Oběti na životech navíc nejsou vnímány v turecké společnosti jako něco zcela nepřijatelného; Turecko se s konfliktem potýká již skoro třicet let. Sami autoři tohoto textu mohou na základě neformálních rozhovorů potvrdit, že při poukazování na rostoucí ztráty a intenzitu bojů na východě v létě 2010 a 2011 tuto věc Turci všech možných společenských vrstev vnímají jako stálou součást konfliktu, či dokonce jako nutnou (a akceptovatelnou) oběť asertivní politiky vůči Kurdům.

Je pravda, že povstalci zaznamenali v souvislosti s rostoucí intenzitou operací značné ztráty, ale ty PKK výrazně nezraňovaly a jeví se na pozadí dlouhodobé dynamiky konfliktu a ztrát jako akceptovatelné. Soudě podle pokračující intenzity povstání, tyto ztráty neohrožily schopnost PKK pokračovat v násilné kampani (srovnej data v Tezcür 2014: 175). Navíc PKK byla nadále schopna přilákat dostatečné množství rekrutů (srovnej Özerem et al. 2014). Tuto tezi podporuje i Tezcürůva kvantitativní studie (Tezcür 2016), pracující se vzorkem více než osmi tisíc militantů PKK, která poukazuje na stabilní přísun rekrutů v letech 2009–2011 (navíc až v roce 2011 počet mrtvých bojovníků přesáhl 200 za rok poprvé od roku 1999). Totéž platí i pro legální či pololegální politické struktury, které byly zjevně schopny personálně nahrazovat svoje kádry i přes turecká represivní opatření; svědectvím k tomu mohou být stabilní volební výsledky kurdských stran (v roce 2007 5,2 %, v roce 2009 5,4 % a v roce 2011 6,5 %).

Místní volby v březnu 2009 přinesly vládní straně AKP zklamání, jelikož se jí podařilo získat celkově pouze 39 % hlasů (Güzeldere 2009). Zároveň však očekávala dobré

výsledky v kurdských provinciích, protože doufala v rozložení politické podpory kurdské DTP a ve vítězství v klíčových kurdských provinciích jako Diyarbakir, Şanlıurfa či Van. Ačkoliv ve výsledku se AKP podařilo v jihovýchodní Anatolii získat 38,3 % oproti 37,4 % hlasů pro DTP, z volebního souboje vyšla posílená druhá jmenovaná strana (Tamtéž). Respondenti rovněž považovali úspěch DTP za důležitou událost, která poukázala na schopnost PKK výrazně zasahovat do legální politiky a tím posilovat svůj vliv (Rozhovory č. 2 a 4). V reakci na pokračující zatýkání zahájila v polovině března 2011 BDP rozsáhlou kampaň občanské neposlušnosti a organizovala série protestů v různých kurdských městech na jihovýchodě Turecka a rovněž v dalších provinciích včetně Istanbulu (například Bianet 2011a). Kampaň doprovázená budováním „stanů demokratického řešení“ byla pravidelně potlačována státní mocí a do poloviny května 2011 se počet zadržených vyšplhal až na 2500, dva lidé zemřeli a několik set jich bylo zraněno (Gökçe 2011; Söylemez 2011).⁴ Lídr BDP Selahattin Demirtaş rovněž ostře vyjádřil pesimismus dne 14. dubna 2010, kdy podle něj od AKP Kurdové „za osm let neviděli nic než krutost“ (Bianet 2010). Červnové volby však přinesly navzdory vládním represím historický úspěch straně BDP. Vládní AKP získala bezmála 50 % hlasů, nicméně v kurdských oblastech na jihovýchodě země se BDP podařilo získat 36 poslanců oproti 30 poslancům za AKP (Abdulla 2011).

Je tedy patrné, že politické struktury PKK reprezentované především stranami DTP, později BDP a dalšími afiliacemi byly na první pohled značně poškozovány tureckými represivními opatřeními a jejich činnost byla znesnadňována perzekucí a šikanou ze strany bezpečnostních složek. Podle členky BDP a politoložky Büşry Ersanlı operace v roce 2009 a v následujících letech dále výrazně poškozovaly schopnost DTP a později BDP „dělat politiku“ a účinně vládnout, protože řada jejich lidí byla ve vězení, jiní lidé byli obtěžováni a sledováni policií a dalšími bezpečnostními složkami či stíhání na svobodu, kvůli čemuž se nemohli plně věnovat své politické činnosti (Rozhovor č. 3; srovnej ICG 2012b).⁵ Vládní strategie navzdory represivním opatřením ovšem kolaps či alespoň výrazné dlouhodobé oslabení kurdských politických struktur v jihovýchodních provinciích nepřinesla. Důkazem k tomu může být i rychlá a flexibilní obnova těchto struktur v podobě jejich dalších inkarnací. Do roku 2014 fungovala paralelně s BDP Lidová demokratická strana (*Halkların Demokratik Partisi* – dále jen HDP), založená již v roce 2008 a pracující nejprve na lokální a poté i na parlamentní úrovni. Na lokální úrovni struktury HDP převzala v roce 2014 Strana demokratických regionů (*Demokratik Bölgeler Partisi* – dále jen DBP).

Sledovaný konflikt se tedy v daném období nacházel v mrtvém bodě, obě strany konfliktu však danou situaci nevnímaly jako vzájemně zraňující pat, tak jak jej popisuje Zartman. Změny v intenzitě násilí byly v tomto případě používány primárně jako nástroj ke zvýšení legitimity, udržení a posílení lidové podpory a získání politického kapitálu, a to oběma klíčovými aktéry – tureckou vládou i PKK. Turecká vláda oscilovala mezi snahou získat pro AKP hlasy Kurdů na jihovýchodě a snahou získat hlasy nacionalistických segmentů společnosti, pro které jsou vstřícné kroky vůči Kurdům červenou linií. Příklon k nacionalistickým voličům (a tím pádem opuštění vstřícné rétoriky či kroků vůči Kurdům) byl patrný ve volbách v roce 2011 a nakonec i ve volbách v listopadu 2015 (Başkan – Güney 2012; Bipartisan Policy Center 2016). Na druhé straně pro PKK vyhlášení příměří v reakci na vládní pozitivní kroky představovalo v tomto duchu nezbytný politický krok. PKK se totiž od roku 2000 stabilně ve svých řečových aktech (i v Öcalanových textech) profileovala jako organizace primárně otevřená politickému řešení, vyjednávání a dosažení mírové dohody s tureckým státem (například Akkaya – Jongerden 2012). A tak ji vnímají (a vnímají to jako žádoucí stav) i sami Kurdové včetně těch, kteří s PKK nijak silně nesympatizují (Rozhovory č. 5 a 6; neformální rozhovory s Kurdy z Istanbulu a Diyarbakiru). Konečně ačkoliv lidské oběti i cena probíhajícího konfliktu nebyly pro obě strany zcela zanedbatelné, ze subjektivního hlediska rozsah zranění stále nebyl takový, jaký by aktéry konfliktu přiměl k hledání politického řešení.

Spíše než vzájemně zraňující pat lze nalézt určité vzájemně lákavé příležitosti, a to především pro tureckou vládu. Pro tureckou stranu, respektive pro vládu premiéra Erdoğana, by vyřešení kurdské otázky mohlo přinést politický kapitál a rovněž pověst „architekta nového a demokratického“ Turecka. Vláda vnímala vyřešení kurdské otázky jako lákavou příležitost, nicméně neměla v úmyslu dohodnout se s PKK, nýbrž ji jako aktéra politicky marginalizovat. Sám Erdoğan se v průběhu své kariéry ukázal jako vysoce pragmatický politik, schopný podle potřeby v krátkých časových úsecích oscilovat mezi přísliby liberalizace, vypjatého nacionalismu i autoritativními tendencemi (viz Duran 2013). Například po optimistické periodě kurdského otevírání v roce 2009 a 2010, kdy Erdoğan vzal kurdský problém za své téma, můžeme vidět obrat v dubnu 2011, kdy prohlásil, že „[v] této zemi není kurdský problém. To neakceptuji. Moji kurdští bratři mohou mít problémy, ale já nemám kurdský problém“ (Haberturk 2011). Erdoğanova vláda prosazovala zhruba od roku 2008 novou koncepci turecké zahraniční politiky, což byl ambiciózní projekt, jenž měl navrátit Turecko do pozice regionální mocnosti a dostat ho z relativní izolace zejména vůči regionu Blízkého východu (viz Davutoğlu 2008). Trvající nestabilita na jihovýchodě země je pozvánkou pro ostatní mocenské soupeře, aby využívali PKK jako *proxy* aktéra k destabilizaci Turecka, k čemuž v minulosti přistoupila například Sýrie či Írán.⁶ Z ekonomického hlediska by se otevřela i cesta pro méně rizikovou alokaci zdrojů na východ země a vytvoření hospodářské základny pro další ekonomický růst v Anatólii, která tvoří tradiční základnu AKP (například Onis 2012).

Kurdská strana konfliktu by politickým řešením mohla získat jistou míru základních práv a svobod a obecně lepší pozici pro Kurdy v tureckém státě. Případná dohoda s Turky by také otevřela prostor pro PKK k soustředění na boj za kurdskou věc v okolních státech s kurdskou menšinou (Írán, Irák a Sýrie). V potaz je třeba vzít i osobní zájem vůdce PKK Abdullaha Öcalana, který si odpykává doživotní trest ve vězení na ostrově İmralı. Jeden z klíčových požadavků pro propuštění Öcalana je dosažení mírové dohody. Výše zmíněné lákavé příležitosti jsou však spíše dlouhodobého charakteru, a jak ukázal pozdější vývoj, dynamika na jiných úrovních je převážila.

Existence vnímané únikové cesty

Kromě existence vzájemně lákavé příležitosti a/nebo vzájemně zraňujícího patu je pro zralost klíčové vnímání únikové cesty oběma stranami konfliktu. V řečových aktech bychom měli nacházet náznaky ustoupení od předchozích požadavků, obecně zmenšení neslučitelnosti, a naopak zvyšující se optimismus a pracovní důvěru mezi stranami. Měly by existovat znaky formující se spolupráce v podobě konkrétních vstřícných kroků (kupříkladu vyhlášení příměří či otevřené zasednutí k jednacímu stolu).

Turecký prezident Abdullah Gül (původně z AKP) se už v březnu 2009 dal slyšet, že se „stanou dobré věci s ohledem na kurdský problém“ (Milliyet 2009c). Pozitivní vládní rétorika kulminovala vyhlášením projektu kurdského otevírání. Turecká strana tak sice nabídlá únikovou cestu z konfliktu, nicméně nikoli pro PKK, ale primárně pro kurdskou populaci jako takovou. Pozitivní rétorika AKP vůči kurdské otázce se nakonec udržela i do voleb 2011, kdy volební manifest AKP nadále užívá jazyka kurdského otevírání a vnímá kurdskou otázku jako problém „demokratického deficitu“, nikoli problém veskrze bezpečnostní či problém terorismu (AKP 2011; srovnej Milliyet 2011). AKP viděla řešení kurdské otázky „přirozenou cestou“ – rozvolněním jazykových restrikcí a dalšími reformami, nikoli jednáním s PKK. Analýza předvolební rétoriky premiéra Erdoğana samého rovněž ukazuje dvoukolejnou strategii vlády. Na jedné straně Erdoğan zdůrazňoval ekonomické projekty realizované na jihovýchodě vládou, povolení užívat kurdský jazyk či fakt, že v AKP bylo na 60 poslanců kurdského původu (Satana 2012). Druhým dechem Erdoğan ovšem demonizoval kurdskou stranu DTP/BDP a stavěl její nezávislé kandidáty naroven teroristům (a tedy PKK), vinil je ze „zneužívání islámu“ k získání hlasů, „fašismu“ a násilí či demonizoval Öcalana jako „nepřítele islámu“ (Tamtéž). Obecně Erdoğan argumentoval,

že – na rozdíl od AKP – BDP ani PKK Kurdy demokraticky nereprezentují a nejsou jim s to přinést nic pozitivního (Tamtéž). Oproti relativně střízlivému manifestu AKP tak Erdoğan rétorickým stylem jemu vlastním ilustroval bazální pozici, kterou vláda AKP ve sledovaném období 2009–2011 zaujímal. Vláda viděla řešení kurdské otázky v politických a kulturních ústupcích vůči kurdské populaci a v ekonomickém rozvoji, nikoli v uzavření mírové dohody s PKK a adresování jejích požadavků (například požadavek na jistou formu autonomie). Jak podotkl jeden z respondentů, kurdský aktivista Saki: „*Mnoho Kurdů věřilo, že Erdoğan splní svoje sliby a bude se chovat ke Kurdům slušně. Říkali si, že když jeho lidé (rozuměj islamisté) trpěli pod nadvládou nacionalistického státu, nebude dělat to samé Kurdům*“ (Rozhovor č. 5). Ve vládním dokumentu o Projektu národní jednoty a bratrství (jak se kurdské otevření oficiálně nazývalo) se hovoří primárně o demokratizaci, zlepšení ekonomických a kulturních podmínek menšin a zdůrazňuje neustupování teroristickým entitám (rozuměj PKK) a zdůrazňuje závazek k územní celistvosti Turecka (Hürriyet 2010). Vláda tedy nenabízela žádnou konkrétní únikovou cestu pro PKK jako takovou, spíše se nadále setkáváme s diskurzem odsuzování a demonizace PKK a politických struktur na ní navázaných.

Mezi aktéry také chyběla potřebná a v průběhu času zvyšující se *pracovní důvěra* (srovnej Kelman 1997). Politoložky Büşra Ersanli a Günay Özdoğan rovněž poukázaly na fakt, že ze seznamu Erdoğanových slibů nebyl splněn takřka žádný a Erdoğan velice často změnil svoji pozici a vysílal nekonzistentní signály v kombinaci s demonizací kurdských stran a PKK (Rozhovor č. 3 a 4). To pracovní důvěru mezi stranami logicky snižovalo a Erdoğan přestal být považován za spolehlivého partnera. Na druhou stranu respondenti i Kurdové v neformálních rozhovorech považovali Erdoğana pro Kurdy za „nejlepší ze špatných možností“, protože zde není jiná politická alternativa ochotná kurdskou otázku řešit (Rozhovor č. 5 a 6). Vnímání AKP a Erdoğana jakožto klíčového aktéra pro pokračování procesu bylo často zmiňováno i v neformálních rozhovorech, kdy bylo zdůrazňováno, že k vyřešení kurdské otázky je zásadní role silného vůdce, který ji bude garantovat a bude mít dostatek podpory a moci, aby dokázal čelit nebezpečí nacionalismu významného segmentu voličů. Tito lidé jsou nejen mezi podporovateli opoziční Republikánské lidové strany (*Cumhuriyet Halk Partisi* – dále jen CHP) či MHP, které iniciativu kritizovaly (Celep 2010; Keyman 2010), ale také mezi voliči AKP. Moc armády a bezpečnostních složek, tradičně navázaných na sekulární nacionalistickou, a tudíž silně protikurdsky orientovanou elitu, byla sice nabourána a dostala se pod kontrolu Erdoğanova režimu, ale ignorovat jejich široce sdílené názory by bylo z dlouhodobého hlediska politicky riskantní.

Není vidět ani větší kompatibilitu požadavků obou stran; jsou nadále neslučitelné. Došlo sice k deeskalaci cílů PKK, neboť PKK alespoň nominálně opustila ideu vytvoření samostatné entity a narušení územní celistvosti Turecké republiky a nyní požaduje jistou formu autonomie v rámci tureckých hranic, nikoliv samostatný stát (Özcan 2006; srovnej Öcalan 2011). Konkrétní představa PKK však není jasně artikulovaná a není patrné, zda má jít o federální model, decentralizaci, či konfederaci. Ona „nesnesitelná vágnost“ demokratického konfederalismu pramení i z naturelu Öcalanovy krajně levicové ideje, která považuje národní (turecký) stát za přežitek, stejně jako státní hranice, a nabízí místo toho anarchisticko-komunistickou vizi pospolitosti komun sledujících ideologii PKK (Öcalan 2011). Tento požadavek však byl zcela v rozporu s rétorikou AKP, která nadále prosazovala „jednu vlajku, jednu zemi, jeden národ, jeden stát“ jako řešení kurdské otázky. Na straně PKK rovněž nelze hovořit o růstu optimismu, či dokonce o důvěry vůči turecké vládě (Pruitt 2005; Kelman 1997). PKK a na ní navázané politické struktury sice udržovaly pozitivní rétoriku a vítaly i vstřícné kroky vlády s ohledem na udržení pověsti organizace primárně otevřené mírovému řešení, pozitivní tón ovšem postupně slábl a strany konfliktu se navzájem začaly obviňovat; například kvůli zatýkání kurdských politiků a aktivistů či na druhé straně z propagace haburského incidentu jako vítězství PKK, což vystavilo AKP značnému tlaku tureckých nacionalistů (srovnej Cagaptay 2009). Podle

Pruitta (2005) by se však měl optimismus a pracovní důvěra mezi stranami konfliktu v průběhu jednání zvyšovat, a nikoli snižovat či zůstat na stejné úrovni.

Oproti relativně vstřícným řečovým aktům však bylo znaků formující se spolupráce poskrovnu. Zřetelných gest, která by druhé straně ukazovala ochotu spolupracovat a nabídnout konkrétní únikovou cestu, bylo kromě víceméně respektovaného klidu zbraní minimum. Pravděpodobně již mezi roky 2008 a 2011 proběhlo v Oslu několik kol tajných rozhovorů mezi Öcalanem a dalšími předáky PKK (například Zübeyir Aydar, Mustafa Karasu, Adem Uzun a Sabri Ok) na straně jedné a představiteli turecké zpravodajské organizace MİT na straně druhé (Kutschera 2012; Hürriyet 2012). Jednání mezi státem a PKK byla již od roku 2005 opanována zpravodajskými důstojníky z MİT na úkor představitelů armády (Çandar 2012). MİT byla loajálnější vládě AKP, a to především po nástupu Hakanu Fidana do jejího čela v roce 2010. Odpovědnost za rozhovory byla tedy přenesena na bezpečnostní složku věrnou vládě, která v té době již signalizovala změnu přístupu ke kurdské otázce. Lidé z MİT jednali nejen v Oslu, ale také souběžně přímo s uvězněným Öcalanem na İmrali. Jednání v Oslu zřejmě zprostředkovali Britové (Today's Zaman 2012). V polovině roku 2011, krátce po volbách, pro Erdoğanův úspěšný, unikly nahrávky z tajných rozhovorů v Oslu mezi šéfem MİT Hakanem Fidane a předáky PKK (Hürriyet 2011). Tajná jednání mezi Öcalanem a tureckou stranou nejsou ničím novým, nicméně v těchto kolech jednání se potvrdil nový model, v němž na turecké straně dostaly přednost zpravodajské služby proti předchozí dominanci armádních představitelů (srovnej Karaveli 2010). Hlavním důvodem k přerušení vyjednávání a jejich – byť jak se později ukázalo, dočasněmu – opuštění nebyl ovšem ani tak únik záznamů z rozhovorů, jako spíše obecný neúspěch vládní strategie politické marginalizace PKK. Za znaky určité formující se spolupráce bychom mohli považovat i některé snahy v roce 2009, například příslib vytvoření komisí pro boj proti diskriminaci, vyšetřování stížností na chování tureckých bezpečnostních složek či uvolnění jazykových restrikcí (viz Hürriyet 2009a). Nicméně tyto kroky byly opět vstřícné ke kurdské populaci, nikoli vůči PKK jako takové. Navzdory pozitivnímu tónu obou stran řečové akty nenabízejí žádnou konkrétní únikovou cestu a reálné kroky spojené s iniciativou kurdského otevírání nenabízejí konkrétní (časový) plán ústupků či reform ani odpověď na palčivou otázku odzbrojení (a amnestie) pro členy PKK. Pro vojenské vedení PKK i řadové bojovníky je zásadní, aby měli zajištěno přežití a budoucnost v případě složení zbraní. Model odzbrojení a amnestie však nikdy nenabyl konkrétní podoby. Nedošlo ani k legálnímu ukotvení mírového procesu. Lze tedy říci, že vojenským kádřům PKK nebyla v tomto smyslu nabídnuta úniková cesta.

V letech 2009–2011 tedy není patrné, že by aktéři vnímali únikovou cestu z konfliktu. Od roku 2005 se začíná formovat dvoukolejná vládní strategie politické marginalizace PKK, která je proaktivně prosazována od roku 2009 a jejím nejmarkantnějším (pozitivním) projevem je právě vládní iniciativa kurdského otevírání. Tato strategie uznává potřebu změnit paradigma z vojenského na politické řešení. Podle této vize má vláda zbavit PKK lidové podpory pozitivními politickými kroky vůči Kurdům. Dále chyběl také narůstající optimismus a pracovní důvěra mezi stranami konfliktu, neboť vláda AKP byla ve svých prohlášeních značně nekonzistentní. I když nabízela určité vstřícné kroky vůči kurdské populaci jako takové, na PKK stále nahlížela jako na nepřítele a chovala se represivně vůči (legálním) politickým strukturám na ni navázaným.

* * *

Předložená případová studie se zabývá řešením konfliktu mezi PKK a tureckým státem za vlády AKP v letech 2009–2011. Na tento případ je aplikována *teorie zralosti* Williama Zartmana. Při její aplikaci se ukázalo, že stav konfliktu mezi tureckým státem a PKK nenahrává ve sledovaném období 2009 až 2011 úspěšnému řešení konfliktu mírovou dohodou. Stav konfliktu obecně nevykazuje silné znaky zralosti. Chybí subjektivní vnímání

vzájemně zraňujícího patu i jeho objektivní existence. Stejně tak chybí subjektivní vědomí vzájemně lákavých příležitostí, které mohou stranám plynout z případného vyřešení konfliktu. Velkou překážkou byla rovněž zjevná absence vnímání únikové cesty z konfliktu oběma stranami.

Výstupy našeho výzkumu ukázaly, že zkoumaný případ nefalzifikuje Zartmanovu teorii. Můžeme sice souhlasit s Ünaem (2016), že lze nalézt objektivní znaky vzájemně zraňujícího patu (finanční, sociální a politická cena, neschopnost vojensky zvítězit), nicméně pro zralost je zásadní její subjektivní vnímání aktéry konfliktu. To zdůrazňuje i Tezcür (2013), který zpochybňuje existenci subjektivního vnímání bolestivého patu. Nabízí se tak alternativní vysvětlení kroků turecké vlády, a sice že AKP byla přesvědčena, že kurdský problém je důsledkem předchozí kemalistické politiky a že lidová podpora PKK může být rozložena marginálními politickými ústupky, vstřícnou rétorikou, kooptací Kurdů do státního aparátu a ekonomickým rozvojem (srovnej Yavuz – Özcan 2006). Tato vize se k nelihosti představitelů AKP nematerializovala a vládnoucí strana začala mnohem ostentativněji prosazovat strategii kombinující marginální vstřícné kroky s rozsáhlými represivními opatřeními vůči kurdskému politickému hnutí.

V březnu 2013 bylo vyhlášeno ze strany PKK příměří a započal takzvaný *imralský proces*. Jednání ale záhy opět uvázla na mrtvém bodě a jediným hmatatelným výsledkem bylo pokračující příměří až do léta 2015, kdy se konflikt opět rozhořel. Z průběhu a podoby takzvaného imralského procesu pak vyvstává celá řada otázek a problémů, které mohou být rovněž zkoumány s využitím Zartmanovy teorie zralosti, a lze tak na tento výzkum, sledující období 2009 až 2011, navázat. Na průběh imralského procesu lze nahlížet jako na prohloubení nového paradigmatu soustředícího se nejen na vojenské aspekty konfliktu, ale rovněž na snahu politicky marginalizovat protivníka a připravit jej o lidovou podporu.

¹ *Kurdská otázka* či *kurdský problém* jsou termíny, kterým nejčastěji bývají označovány debaty o postavení Kurdů na Blízkém východě obecně či ve vztahu ke státům, které Kurdové obývají, a jejich politikám vůči Kurdům (zejména Turecko, Irák, Írán, Sýrie). Jde o široký termín, který je užíván nejen při debatách o aspiracích kurdské menšiny na vytvoření samostatného státu, ale rovněž při debatách o obecném politickém, kulturním a ekonomickém postavení kurdské populace ve zmíněných státech. Z hlediska historického bývá kurdská otázka zmiňována v souvislosti s rozpadem osmanské říše a faktem, že následně nevznikl samostatný kurdský stát (například Barkey – Fuller, 1998: 5–19). V tureckém kontextu je kurdská otázka úzce spjata se zásadním nositelem kurdských politických aspirací i násilného odporu vůči tureckému státu, kterým je již více než třicet let PKK. Vyřešení kurdské otázky je tak v Turecku úzce provázáno s ukončením ozbrojeného konfliktu s PKK, pro něž se vžil termín „sejítí z hor“ (White 2015).

² Vztah AKP a islámu býval srovnáván se vztahem evropských křesťanských demokratických stran ke křesťanství (Tepe 2005; Hale 2005). AKP se neprofilovala jakou stranou proislamičtější. Nicméně podle Halea (2005) se AKP na rozdíl od křesťanských demokracií klonících se ke klasickému konzervatismu přiklání více k islamistickým idejím. Zhruba od roku 2009 můžeme hovořit o postupném dalším posunu AKP k islamistickému charakteru (Özbudun 2014).

³ Ostatně podle průzkumů následně podpora AKP klesla ze 45,6 % na 27,1 % v prosinci 2009 a podpora pro vládu ze 70,7 % na 45,7 % ve stejném období (Karaveli 2010). Vláda poté obvinila PKK a DTP v čele s Ahmetem Türkem ze zneužití dobré vůle pro propagandistické účely a pro prezentaci navrátilců ve východních centrech jako důkazu vítězství PKK.

⁴ Tvrdá vládní reakce měla svoji logiku v kontextu probíhajícího arabského jara – vláda se podle politologa Yüksela Taşkina silně obávala, že se protesty rozšíří a rychle transformují do lidového hnutí volajícího po reformách (Rozhovor č. 2).

⁵ Jak Büşra Ersanlı (Rozhovor č. 3) podotkla, na lokální úrovni mají kurdské politické strany možnost něco změnit a získat stabilní voličskou základnu, ovšem na té parlamentní mohou být pouze hlasitou opozicí. To si AKP podle našeho názoru velmi dobře uvědomuje a snaží se v této aréně kurdské aktéry aktivně poškozovat.

⁶ V této souvislosti se často zmiňuje Írán, Ruská federace a před vypuknutím syrské občanské války i Sýrie. Kurdsko-tureckého konfliktu dokáže využívat i mnohem menší Arménie – mateřský stát etnika, které má s Tureckem historicky nejproblematičtější vztahy a jehož historická pravlast se z velké části nachází právě na jihozápadě dnešního Turecka.

Literatura

- Akkaya, Ahmet H. – Jongerden, Joost (2012): Reassembling the Political: The PKK and the project of Radical Democracy. *European Journal of Turkish Studies*, No. 14, cit. 5. 4. 2016, <<http://ejts.revues.org/4615#quotation>>.
- Barkey, Henri J. – Fuller, Graham E. (1998): *Turkey's Kurdish Question*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers Inc., cit. 29. 9. 2017, <https://www.carnegie.org/media/filer_public/c5/3f/c53f7ed9-172e-45b0-95a2-88a3d4f19351/ccny_book_1998_turkey.pdf>.
- Başkan, Filiz – Güney, Aylin (2012): Turkey's June 2011 Parliamentary Elections. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Vol. 14, No. 1, s. 165–174.
- Bipartisan Policy Center (2016): Turkey Divided and Conquered: How the AKP Regained Power. Cit. 1. 4. 2018, <<https://bipartisanpolicy.org/wp-content/uploads/2017/05/BPC-National-Security-Turkey-Divided-and-Conquered.pdf>>.
- Cagaptay, Soner (2009): 'Kurdish Opening' Closed Shut. *The Washington Institute for Near East Policy*, cit. 1. 4. 2018, <<http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/kurdish-opening-closed-shut>>.
- Çandar, Cengiz (2009): The Kurdish Question: The Reasons and Fortunes of the 'Opening'. *Insight Turkey*, Vol. 11, No. 4, s. 13–19.
- Çandar, Cengiz (2012): 'Leaving the mountain': How may the PKK lay down arms? Freeing the Kurdish Question from violence. *TESEV Publications*, cit. 5. 4. 2016, <http://www.tesev.org.tr/assets/publications/file/12028ENGsilahsizlandirma16_03_12Rev1.pdf>.
- Casier, Marlies – Jongerden, Joost – Walker, Nick (2013): Turkey's Kurdish Movement and the AKP's Kurdish Opening: A Kurdish Spring or Fall? In: Gunter, Michael M. – Ahmed, Mohammed M. A. (eds.): *The Kurdish Spring: Geopolitical Changes and the Kurds*. Costa Mesa: Mazda Publishers, s. 135–162.
- Celep, Ödül (2010): Turkey's Radical Right and the Kurdish Issue: The MHP's Reaction to the "Democratic Opening". *Insight Turkey*, Vol. 12, No. 2, s. 125–142.
- Çiçek, Cuma (2016): Kurdish identity and political Islam under AKP rule. *Research and Policy on Turkey*, Vol. 1, No. 2, s. 147–163.
- Crocker, Chester A. (1992): *High Moon in Southern Africa: Making Peace in a Rough*. New York: W. W. Norton.
- Davutoğlu, Ahmet (2008): Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007. *Insight Turkey*, Vol. 10, No. 1, s. 77–96, cit. 5. 4. 2016, <<http://arsiv.setav.org/ups/dosya/9595.pdf>>.
- Duran, Burhanettin (2013): Understanding the AK Party's Identity Politics: A Civilizational Discourse and its Limitations. *Insight Turkey*, Vol. 15, No. 1, s. 91–109.
- Guelke, Adrian (2008): Negotiations and Peace Processes. In: Darby, John – Mac Ginty, Roger (eds.): *Contemporary Peacemaking: Conflict, Peace Processes, and Post-war Reconstruction*. New York, Palgrave MacMillan, 2nd edition, s. 63–78.
- Gunter, Michael (2012): The Closing of Turkey's Kurdish Opening. *Journal of International Affairs*, 20. 9. 2012, cit. 5. 4. 2016, <<http://jia.sipa.columbia.edu/online-articles/closing-turkeys-kurdish-opening/>>.
- Gunther, Dietrich (2011): The Combined Ripeness Model: Becoming a Ripeness Generalist. *Conflict Research Center*, Working Paper No. 3, cit. 5. 4. 2016, <http://ustpaul.ca/upload-files/CRC/WPS_3_FINAL_2_-_Dietrich_Gunther.pdf>.
- Güzeldere, Ekrem E. (2009): Turkey: Regional Elections and the Kurdish Question. *Caucasian Review of International Affairs*, Vol. 3, No. 3, s. 291–306, cit. 5. 4. 2016, <http://cria-online.org/8_5.html>.
- Güzeldere, Ekrem E. (2010): Kurdish opening – how far, how sincere? *World Congress for Middle Eastern Studies*, Barcelona, 19. 7. – 24. 7. 2010, cit. 5. 4. 2016, <http://www.academia.edu/1712797/Kurdish_opening_-_how_far_how_sincere>.
- Hale, William (2005): Christian Democracy and the AKP: Parallels and Contrasts. *Turkish Studies*, Vol. 6, No. 2, s. 293–310.
- Hendl, Jan (2005): *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál.
- ICG (2011): Turkey: Ending the PKK Insurgency. International Crisis Group, Europe Report, No. 213, cit. 1. 4. 2018, <<https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/213-turkey-ending-the-pkk-insurgency.pdf>>.
- ICG (2012a): Turkey: The PKK and a Kurdish Settlement. International Crisis Group, Europe Report, No. 219, cit. 1. 4. 2018, <<https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/219-turkey-the-pkk-and-a-kurdish-settlement.pdf>>.
- ICG (2012b): Turkey's Kurdish Impasse: The View from Diyarbakir. International Crisis Group, Europe Report, No. 222, cit. 1. 4. 2018, <<https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/222-turkeys-kurdish-impasse-the-view-from-diyarbakir.pdf>>.
- Karaveli, Halil M. (2010): Reconciling Statism with Freedom: Turkey's Kurdish Opening. *Silk Road Paper*, October 2010, Central Asia-Caucasus Institute, Silk Road Studies Program, cit. 1. 4. 2018, <https://www.silkroadstudies.org/resources/pdf/SilkRoadPapers/2010_10_SRP_Karaveli_Statism-Turkey.pdf>.
- Kaválek, Tomáš (2013): Útočná taktika Kurdské strany pracujících v Turecku v letech 2004–2011. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 48, No. 4, s. 89–115.
- Kelly-Eccarius, Vera (2011): *The Militant Kurds: A Dual Strategy for Freedom*. Santa Barbara: Praeger.
- Kelman, Herbert C. (1997): Some Determinants of the Oslo Breakthrough. *International Negotiation*, Vol. 2, No. 2, s. 183–194.
- Keyman, E. Fuat (2010): The CHP and the "Democratic Opening": Reactions to AK Party's Electoral Hegemony. *Insight Turkey*, Vol. 12, No. 2, s. 91–108.

- Kořan, Michal (2008): Jednopřípadová studie. In: Drulák, Petr (ed.): *Jak zkoumat politiku: Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, s. 29–61.
- Kutschera, Chris (2012): The Secret Oslo Talks That Might Have brought Peace to Turkey. *The Middle East Magazine*, cit. 5. 4. 2016, <<http://www.chris-kutschera.com/A/Oslo.htm>>.
- Lijphart, Arend (1971): Comparative Politics and the Comparative Method. *The American Political Science Review*, Vol. 65, No. 3, s. 682–693.
- Marcus, Aliza (2007): *Blood and Belief: The PKK and the Kurdish Fight for Independence*. New York: New York University Press.
- Mitchell, Christopher R. (1995): Cutting Losses: Reflections On Appropriate Timing. Institute for Conflict Analysis and Resolution, Working Paper No. 9, George Mason University, cit. 5. 4. 2016, <http://scar.gmu.edu/wp_9_mitchell.pdf>.
- O’Kane, Eamonn (2006): When Can Conflicts be Resolved? A Critique of Ripeness. *Civil Wars*, Vol. 8, No. 3–4, s. 268–284.
- Onis, Ziya (2012): The Triumph of Conservative Globalism: The Political Economy of the AKP Era. *Turkish Studies*, Vol. 13, No. 2, s. 135–152.
- Özbudun, Ergun (2014): AKP at the Crossroads: Erdoğan’s Majoritarian Drift. *South European Society and Politics*, Vol. 19, No. 2, s. 155–167.
- Özcan, Ali K. (2006): *Turkey’s Kurds: A theoretical analysis of the PKK and Abdullah Öcalan*. London & New York: Routledge.
- Özeren, Süleyman et al. (2014): Whom Do They Recruit? Profiling and Recruitment in the PKK/KCK. *Studies in Conflict and Terrorism*, Vol. 37, No. 4, s. 322–347.
- Posch, Walter (2016): The New PKK Between Extremism, Political Violence, and Strategic Challenges (Part 1). *Österreichische Militärische Zeitschrift*, No. 2, cit. 29. 9. 2017, <<https://www.oemz-online.at/display/ENSPACE/The+new+PKK+Part+1>>.
- Pruitt, Dean G. (2005): Whither Ripeness Theory? George Mason University, Working Paper No. 25, cit. 5. 4. 2016, <http://scar.gmu.edu/wp_25_pruitt.pdf>.
- Pruitt, Dean G. (1997): Ripeness Theory and the Oslo Talks. *International Negotiation*, Vol. 2, No. 2, s. 237–250.
- Satana, Nil S. (2012): The Kurdish Issue in June 2011 Elections: Continuity or Change in Turkey’s Democratization? *Turkish Studies*, Vol. 13, No. 2, s. 169–189.
- Stedman, Stephen J. (1997): Spoiler Problems in Peace Processes. *International Security*, Vol. 22, No. 2, s. 5–53.
- Tepe, Sultan (2005): Turkey’s AKP: A Model “Muslim-Democratic” Party? *Journal of Democracy*, Vol. 16, No. 3, p. 69–82.
- Tezcür, Güneş Murat (2013): Prospects for resolution of the Kurdish question: A realist perspective. *Insight Turkey*, Vol. 15, No. 2, s. 69–84.
- Tezcür, Güneş Murat (2014): The Ebb and Flow of Armed Conflict in Turkey: An Elusive Peace. In: Romano, David – Gurses, Mehmet (eds.): *Conflict, Democratization and the Kurds in the Middle East*. New York: Palgrave Macmillan, s. 171–188.
- Tezcür, Güneş Murat (2016): Ordinary People, Extraordinary Risks: Joining an Ethnic Rebellion. *American Political Science Review*, Vol. 110, No. 2, s. 247–264.
- Ünal, Mustafa Coşar (2016): Is it ripe yet? Resolving Turkey’s 30 years of conflict with the PKK. *Turkish Studies*, Vol. 17, No. 1, s. 91–125.
- Wallensteen, Peter (2007): *Understanding Conflict Resolution: War, peace and the global system*. London – Thousand Oaks: SAGE Publications.
- White, Paul (2015): *The PKK: Coming Down from the Mountains*. London: Zed Books.
- Yavuz, M. Hakan – Özcan, Nihat A. (2006): The Kurdish Question and Turkey’s Justice and Development Party. *Middle East Policy*, Vol. 13, No. 1, s. 102–119.
- Yeldan, Erinc – Ünivâr, Bulcu (2015): An Assessment of the Turkish Economy in the AKP Era. *Research and Policy on Turkey*, cit. 5. 4. 2016, <<http://yoksis.bilkent.edu.tr/pdf/files/12116.pdf>>.
- Yıldız, Kerim (2012): Turkey’s Kurdish Conflict: Pathways to Progress. *Insight Turkey*, Vol. 14, No. 4, s. 151–174.
- Zartman, I. William (2008): The Timing of Peace Initiatives: Hurting Stalemates and Ripe Moments. In: Darby, John – Mac Ginty, Roger (eds.): *Contemporary Peacemaking: Conflict, Peace Processes, and Post-war Reconstruction*. New York, Palgrave Macmillan, 2nd edition, s. 22–36.
- Zartman, I. William – de Soto, Alvaro (2010): Timing Mediation Initiatives. *United States Institute of Peace, Conflict Management Program*, cit. 5. 4. 2016, <<http://www.usip.org/sites/default/files/resources/Timing%20Mediation%20Initiatives.pdf>>.

Dokumenty

- Abdulla, Abdulla H. (2011): AK Party won, now Kurds win; here’s why. *Today’s Zaman*, 17. 6. 2011, cit. 5. 4. 2016, <http://www.todayszaman.com/news-247755-ak-party-won-now-kurds-win-heres-why-by-abdulla-hawez-abdulla*.html>.
- AKP (2011): 2011 Seçim Beyannameşi, cit. 29. 9. 2017, <www.akparti.org.tr/upload/documents/2011-beyanname.doc>.
- BBC (2009): Turkish top court bans pro-Kurdish party. *BBC News*, 10. 12. 2009, cit. 5. 4. 2016, <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/8408903.stm>>.

- BBC (2011): Turkey steps up offensive in Iraq after Kurdish raids. *BBC News*, 20. 10. 2011, cit. 5. 4. 2016, <<http://www.bbc.com/news/world-europe-15390006>>.
- Bianet (2009a): Bakan Atalay'la DTP Kürt Sorununu Görüştü. *Bianet*, 13. 8. 2009, cit. 5. 4. 2016, <<http://bianet.org/bianet/siyaset/116443-bakan-atalayla-dtp-kurt-sorununu-gorustu>>.
- Bianet (2009b): Anayasa Mahkemesi DTP'yi Kapattı. *Bianet*, 11. 12. 2009, cit. 29. 9. 2017, <<http://bianet.org/bianet/bianet/118820-anayasa-mahkemesi-dtpyi-kapatti>>.
- Bianet (2010): 1,483 DTP Members Detained for 1 Year without Indictment. *Bianet*, 14. 4. 2010, cit. 29. 9. 2017, <<http://bianet.org/english/minorities/121313-1-483-dtp-members-detained-for-1-year-without-indictment>>.
- Bianet (2011a): Riots in South-Eastern Turkey after Military Operations. *Bianet*, 17. 5. 2011, cit. 5. 4. 2016, <<http://www.bianet.org/english/minorities/130035-riots-in-south-eastern-turkey-after-military-operations>>.
- Bianet (2011b): 30 Ayda KCK'den 7748 Gözaltı, 3895 Tutuklama. *Bianet*, 6. 10. 2011, cit. 29. 9. 2017, <<https://bianet.org/bianet/siyaset/133216-30-ayda-kck-den-7748-gozalti-3895-tutuklama>>.
- Daily Sabah (2015): Erdoğan renounces Dolmabahçe declaration, says HDP should try its best for PKK's disarmament. *Daily Sabah*, 17. 7. 2015, cit. 5. 4. 2016, <<http://www.dailysabah.com/politics/2015/07/17/erdogan-renounces-dolmabahce-declaration-says-hdp-should-try-its-best-for-pkks-disarmament>>.
- Dumanli, Ekrem (2011): Those who want to sabotage the elections. *Today's Zaman*, 15. 5. 2011, cit. 5. 4. 2016, <http://www.todayzaman.com/columnists/ekrem-dumanli_244061-those-who-want-to-sabotage-the-elections.html>.
- Gökçe, Dinçer (2011): Thousands detained in eastern Turkey since March. *Hürriyet Daily News*, 16. 5. 2011, cit. 5. 4. 2016, <<http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=thousands-detained-in-the-east-since-march-2011-05-13>>.
- Haberturk (2011): Bu ülkede artık Kürt sorunu yoktur. *Haberturk*, 30. 4. 2011, cit. 29. 9. 2017, <<http://www.haberturk.com/gundem/haber/626064-bu-ulkede-artik-kurt-sorunu-yoktur>>.
- Hürriyet (2009a): Interior Minister Atalay outlines democratic initiative. *Hürriyet Daily News*, 13. 11. 2009, cit. 5. 4. 2016, <<http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=interior-minister-atalay-outlines-democratic-initiative-2009-11-13>>.
- Hürriyet (2009b): Öcalan reveals 'road map' for solving Kurdish issue. *Hürriyet Daily News*, 19. 7. 2009, cit. 5. 4. 2016, <<http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=ocalan-reveals-8220road-map-8221-for-solving-kurdish-issue-2009-07-19>>.
- Hürriyet (2010): AK Parti'den "Demokratik Açılım" kitapçığı. *Hürriyet*, 22. 1. 2010, cit. 29. 9. 2017, <<http://www.hurriyet.com.tr/ak-partiden-demokratik-acilim-kitapcigi-13557237>>.
- Hürriyet (2011): Illegal tape alleges secret PKK talks. *Hürriyet Daily News*, 13. 9. 2011, cit. 5. 4. 2016, <<http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=illegal-tape-alleges-secret-pkk-talks-2011-09-13>>.
- Hürriyet (2012): Chronology of Oslo dialogues with PKK. *Hürriyet Daily News*, 28. 9. 2012, cit. 5. 4. 2016, <<http://www.hurriyetdailynews.com/chronology-of-oslo-dialogues-with-pkk.aspx?pageID=238&nID=31190&NewsCatID=338>>.
- Kurd Net (2010a): Dozens of Turkey's pro Kurdish BDP members arrested – again. *Kurd Net*, 15. 2. 2010, cit. 5. 4. 2016, <<http://www.ekurd.net/mismas/articles/misc2010/2/turkeykurdistan2525.htm>>.
- Kurd Net (2010b): Kurdish PKK rebels declare unilateral Ramadan cease-fire in fighting against Turkey. *Kurd Net*, 16. 8. 2010, cit. 5. 4. 2016, <<http://www.ekurd.net/mismas/articles/misc2010/8/turkey2873.htm>>.
- Milliyet (2009a): Başbakan Erdoğan: Milli birlik projesi bir hedeftir. *Milliyet*, 15. 11. 2009, cit. 29. 9. 2017, <<http://www.milliyet.com.tr/basbakan-erdogan—milli-birlik-projesi-bir-hedefdir-siyaset-1162249/>>.
- Milliyet (2009b): 34 PKK 'li Habur Sınır Kapısı'ndan girip teslim oldu. *Milliyet*, 19. 10. 2009, cit. 29. 9. 2017, <<http://www.milliyet.com.tr/acilim-da-kritik-an-siyaset-1151953/>>.
- Milliyet (2009c): Abdullah Gül: Kürt sorunu Türkiye'nin birinci sorunudur. *Milliyet*, 9. 5. 2009, cit. 29. 9. 2017, <<http://www.milliyet.com.tr/abdullah-gul—kurt-sorunu—mesele-siyaset-1092779/>>.
- Milliyet (2011): HEDEF 2023. *Milliyet*, 17. 4. 2011, cit. 29. 9. 2017, <<http://www.milliyet.com.tr/hedef-2023-siyaset-1378705/>>.
- Öcalan, Abdullah (2005): The declaration of Democratic Confederalism. *Kurdish Media*, 4. 2. 2005, cit. 5. 4. 2016, <<http://www.kurdmedia.com/article.aspx?id=10174>>.
- Öcalan, Abdullah (2011): The Road Map to Democratization of Turkey and Solution to the Kurdish Question. Summary. International Initiative "Freedom for Abdullah Öcalan – Peace in Kurdistan", cit. 5. 4. 2016, <http://www.freedom-for-ocalan.com/english/download/Abdullah_Ocalan_-_The_Road_Map_-_Summary.pdf>.
- Rozhovor č. 1: Erhan Doğan, politolog z Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2014.
- Rozhovor č. 2: Yüksel Taşkın, politolog z Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2014.
- Rozhovor č. 3: Büşra Ersanlı, politoložka z Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2014.
- Rozhovor č. 4: Günay Özdoğan, politoložka z Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2014.
- Rozhovor č. 5: kurdský aktivista Saki, İstanbul, 2013.
- Rozhovor č. 6: kurdský aktivista püvodem z Mardinu, İstanbul, 2013.
- Rozhovor č. 7: sympatizantka s CHP Pelin, İstanbul 2013.
- Söylemez, Ayça (2011): Mass Crackdowns on 'Democratic Solution Tents'. *Bianet*, 27. 5. 2011, cit. 5. 4. 2016, <<http://www.bianet.org/english/freedom-of-expression/129566-mass-crackdowns-on-democratic-solution-tents>>.

- Today's Zaman (2009a): AK Party deputy Kapusuz: It is a democratic move, not a Kurdish initiative. *Today's Zaman*, 10. 8. 2009, cit. 5. 4. 2016, <<http://www.todayszaman.com/news-183547-ak-party-deputy-kapusuz-it-is-a-democratic-move-not-a-kurdish-initiative.html>>.
- Today's Zaman (2009b): Erdoğan makes emotional appeal for unity on Kurdish initiative. *Today's Zaman*, 12. 8. 2009, cit. 5. 4. 2016, <<http://www.todayszaman.com/tz-web/news-183728-100-erdogan-makes-emotional-appeal-for-unity-on-kurdish-initiative.html>>.
- Today's Zaman (2012): British intelligence played mediator role for Oslo talks. *Today's Zaman*, 18. 6. 2012, cit. 5. 4. 2016, <<http://www.todayszaman.com/news-283920-british-intelligence-played-mediator-role-for-oslo-talks.html>>.
- Turkish Weekly (2009): Turkey's President and Premier on Inauguration of TRT-6 Channel. *Journal of Turkish Weekly*, 3. 1. 2009, cit. 5. 4. 2016, <<http://www.turkishweekly.net/news/62703/-gen-turkey-39-s-president-and-premier-on-inauguration-of-trt-6-channel.html>>.

Poznámka

Na tomto místě by autoři rádi poděkovali všem, kteří byli ochotni poskytnout své názory a postřehy ve formálních i neformálních rozhovorech v průběhu terénních výzkumů v Turecku.

Předložený text vychází z části magisterské práce Tomáše Kaválka obhájené na Katedře politologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně pod vedením Tomáše Šmída.